

Ülkemizde radyo ve televizyonun genel çizgisi

Ülkemizde radyo yayınları 1927 de Ankara ve İstanbul'da kurulan vericilerle başlar. Dünyada ilk radyo yayınları ise 1921 de (1) başlamıştır. 1927 de Türkiye, dünya toplam vericiler gücünün yüzde 8,6 sına sahipti (Türkiye 10 kilovat, dünya 116 kilovat) (2). Bu iyi başlangıca karşın, ülkemizde radyo işletmeciliği sonradan geliştirilmedi. Verici gücü, 10 yıl süreyle 1927 dekinin aynısı kaldı (iki tane 5 er kilovatlık verici). 1938 de Ankara'ya 120 kilovatlık yeni bir verici kuruldu. İstanbul 150 kilovatlık vericisi ise ancak 1949 yılında işletmeye açıldı. 1927 de günde 10 saat olan toplam yayın süresi, 1938 yılında 20 saate, 1950 de ancak 34 saate çıkabilmişti.

Bu gelişim tablosundan o dönem yönetimlerinin yayınların Ankara ve İstanbul dışına da ulaşması gibi bir endişelerinin bulunmadığı anlaşılıyor.

1949-1967 döneminde radyolarımızda hemen hiçbir gelişme olmamıştır. 1959 yılında 27 11 merkezine küçük güçlü (2 kilovat) vericiler yaptırılması kararlaştırılmıştı. Bu yanlış politika 1961 de durdurulmuş, bu vericilerden o zamana kadar alınmış olan 7

tanesi dışında sipariş iptal edilmiştir. Bu 7 istasyondan (ki bunlar sonraları il radyosu olarak adlandırılacaklar) ikisi Türkiye'nin sosyal ve ekonomik sorunlarıyla alay edercesine yüksek güçlü vericilerin bulunduğu Ankara ve İstanbul'a kurulmuş, bu kentlerdeki mutlu azınlığa yönelik yayınlar için ayrılmıştır (Bugün, bir tanesi de İzmir'de olmak üzere, aynı yayınlar sürüyor).

Demokrat Parti dönemindeki radyoculuğu kısaca "Vatan Cephesi" radyoculuğu olarak anmak yanlış olmaz. Kültürel ve eğitimsel içerik açısından ise, bu dönemi, bir tek cümleyle şöyle özetleyebiliriz: Dönem, "işçiyi işine, köylüyü tarlasına potpuriler ve valslerle uğurlayan", Ev Saati'nde bonfile parizyen reçeteleri veren (3) radyolar dönemi idi.

Radyo işletmeciliği 1964 te 359 sayılı yasayla TRT kurumuna devredildi. TRT, yayın ilkelerini ve görevini 1961 Anayasası'ndan almaktaydı. TRT öncesinin hemen hiç denilebilecek programcılık mirası ve kuruma devredilen

çok kıt olanaklar gözönünde tutulacak olursa, 1964-1970 dönemi için hiç olmazsa bir "başarı olmaya yönelik" dönemi de-

nebilir. Bu dönemde, Erzurum, İzmir, Çukurova yüksek güçlü radyo istasyonları hizmete girmiştir. Gerek radyoda, gerek 1968 yılından beri televizyonda, temelde burjuva-gerici bürokrat kesimi egemen olmakla birlikte; halk kültürüne sarılan; sömürü oyunlarını açığa çıkarmaya yönelen; kopyacılıktan, batı taklitçiliğinden uzaklaşmaya, yaratıcı olmaya çalışan bir programcı kuşağı filizlenmeye başlamıştı. Özerkliğin, ilk çalkantılı devre atlatılınca, halk yararına sonuçlarını vermeye başlayacağı da belli olmuştur.

12 Mart işte bu anda gelmiş, bütün hisşıyla TRT nin üstüne esmiştir. Sonunda TRT'de halka yönelik ne varsa sökülüp atılmış, radyo ve televizyon istasyonları artık iyice burjuvazinin ve emperyalizmin hizmetine sokulmuş ve sömürücüler adına borazan gibi öttürülebilmiştir. 12 Marttan bir-iki ay sonra çok satan sağcı bir gazetede şöyle yazılıyordu: "Fatih'in beyaz atıyla İstanbul'a girip Osmanlı bayrağını burca çekmesi gibi, 12 Mart idaresi TRT'ye girerek Türk Bayrağını göndere çekmiş dalgalandırmaktadır". 1970'den önce ağız dolusu küfürler edilerek veryansın edilen TRT, şimdi okşanıyor, seviliyor, tutuluyor, daha önce esirgenen mali olanaklar nedense (!) birdenbire sonuna kadar açılıyor, ülkenin dört yanında yanıtıcılar, TV vericileri kuruluyordu (4). Buna paralel ola-

rak da halka dönük yayın çabalarına, oluşturulmaya çalışılmış yayın çizgisine karşı bir ihanet yarışması açılıyor ve (ne yazık ki) yarışmacıları bulunabiliyordu. Daha 12 Marttan önce başlayan yasaklamalar birden yoğunlaşıyor, "Mustafa Kemal" adı bile sürekli olarak yasaklanabiliyor (5), Köroğlu, Sarı Zeybek, Kozandağı ve daha nice türkü yayınlardan kaldırılıyordu (6). Kurumdaki nice değerli eleman türlü-çeşitli yollarla TRT'den uzaklaştırılıyor. Anayasamızı "lüks" ilan edip değiştiren zihniyet TRT kanununu kökten değiştiriyor (7) özerkliği kaldırıyor, Yönetim Kurulunun yetkilerini hemen hemen sıfıra indiriyor, Genel Müdürü kurumun mutlak egemeni (ama, tabii, hükümete bağımlı) yapıyordu.

14 Ekim 1973 seçimlerinde durum biraz sarpa sarar gibi oldu. Çünkü 73 seçimlerinin belli düzeyde de olsa faşizme karşı bir tavrı vardı. Öyleyse ne yapılmalıydı? Burjuvazi demokrasi havarisi kesilip yeni gelişmeye ayak uydurmayı ve öteki kurumlarda olduğu gibi TRT'yi kuşatmanın yollarını bulmayı denedi ve bunu gerçekleştirdi. Bugünün TRT'si 1970 öncesi TRT'sinden çok daha geridedir. Bu oluşumun birinci nedenini TRT'nin artık özerk olmamasında aramak gerekir (8). İkinci nedeni Yalçın Küçük şöyle açıklıyor (9)

Bu dönemin en az başarılı uygulamaları, bütün eleştiri

ri hakkının sadece sağa bırakıldığı alanlarda görüldü. Sağın, kurnazca saptadığı bir taktik sonucu, kuvvetli bir ateş altında tuttuğu alanlarda Halk Partisi devamlı olarak geriledi. Sağdan gelen eleştiri bombardımanı karşısında solun içine düştüğü anlaşılması zor suskunluk sadece sağın işine yaradı. Üstelik sağın devamlı baskısı altında, tek yanlı eleştiri altında ortaya çıkan ürünün ilerici bir özelliği olduğu inancı yayıldı. En tehlikelisi, bu uygulamaların yürütücüleri de yaptıklarını ilerici işler sanmaya başladılar. Böylece sağın en çok hücum ettiği uygulamaların solculuk sayılması gibi garip bir gelişme doğdu. Gerçekle hiç bir ilgisi yok iken...

Birinci örnek, TRT ile ilgili. İlk denemelerden sonra sağ cephe buradaki zayıflığı hemen sezdi. Ve hep birlikte her hafta devamlı olarak TRT'yi eleştirdi. TRT bu eleştiriler karşısında gittikçe geriledi. Tarafsız olması gereken bu yayın organı yayınlarıyla sağın en güçlü seslerinden birisi haline geldi. Hâlâ da öyle. Hem güncel konularda, hem de uzun dönemin yayıncılık anlayışında. Çürüyen toplumlarda radyo ve televizyonculuğa düşen "uyutuculuk" görevini, tüketim ekonomisi ni kamçılama işlevini, yaygın bir biçimde yayma endişesi içinde...

TRT'deki oyun bir süre sonra anlaşıldı. Belki de göze hitap ettiği için. Ama anlaşıldığı zaman iş isten çoktan geçmişti.

Aynı konuya değinen Yılmaz Onay, şöyle diyordu 1974 ekiminde (10):

Televizyonun, bir de üstelik sol gibi gösterilen, fakat milyonluk tirajlı sağ gazetelerin kapak reklamı olan "popülarizm"inin artık iyice geciken eleştirisini de biz mi getirelim? Yoksa, solcu zannedilen bir yöneticinin, danışmanlarıyla birlikte çıkıp açıkça hepimize: "Ne güzel farketmedik hepinize ve de halka demesini mi bekleyeceğiz?"

TKT, tarafsızlığı "siyasi partilere eşit süreler ayırmak" gibi dar ve soyut bir biçimde anlar. Mevcut düzen içinde görevi uyutuculuk olan bir kuruma çok uygun bir anlayıştır bu. Burjuvazinin çıkarları söz konusu olduğunda ise "tarafsızlık" rafa kalkacaktır elbet. Yüksek öğrenim kurumlarına, öğrenci yurtlarına faşist sürülerin saldırılarını "iki öğrenci grubu çarpıştı" biçiminde vermeyi TRT alışkanlık haline getirmiştir. Ülker Fabrikasında işçiler üstüne saldırıyı görmezden gelmeyi yeğ tutmuştur TRT. Haber değeri gazetelerin birinci sayfalarında verilecek kadar yüksek bazı haberler -nedense (!) TKT'de ya yok sayılmakta, ya bir köşeciğe sıkıştırılmaktadır; panzerli gecekondularında. Viranşehir olaylarında olduğu gibi. İlaç konusunda halkın ve devletin çıkarları karşısında yer alan TRT, açıkça taraflı bir davranış içindedir. Kitap tanıtma saatlerinde "yayınevleri arasında eşitlik ve tarafsızlık gözetmek" gibi yersiz, garip, giderek "falanca yayınevine de hak tanıyoruz" diye yararsız, zararlı yayınların tanıtılması sonucunu doğuracak ölçütler oluşturan TRT açık oturumlarda -hiç yeri, gereği yokken- ansiklopedi reklamı yapabilmektedir. Mikrofonda şiir okumakta tüm vatandaşlara eşit haklar tanımak kaygısından olacak (!) adı sanı duyulmamış "şair"lere uzun uzun şiir okutulmaktadır (bir örnek: 6.1.1975 Geceyarısı programı).

TRT. sonunda -ilerisi için u-
mut verici filizlenmeleri de
yine içinde taşıyarak- burju-
vazinin çıkarlarının sözcülü-
ğünü üstlenen, kozmopolit bur-
juva kültürünün yayıncılığını
yapan bir kurum durumuna gel-
miştir.

RADYO-TV YAYINLARININ NİTELİĞİ REKLAM YAYINLA- RINDAN SOYUTLANAMAZ

TRT'nin gelir kaynaklarına bir
göz atalım, TRT'nin 1972 yılı
gelirleri görülmektedir.

TRT'nin 1972 yılı Gelirleri (TL)	
Radyo ve TV ruhsatları	125 724 142
Radyo ve TV reklam gelirleri	103 697 726
Bütçeden alınan yardım	22 880 000
Alınan faiz ve komisyonlar	1 301 284
Çeşitli gelirler	1 339 650
Konser ve temsil gelirleri	94 012
Eski yıllara ait gelirler	988 347
Toplam Gelir	256 025 161

Çizelgeden görüldüğü gibi
reklam gelirleri tüm TRT büt-
çesinin yüzde 40'ını oluşturu-
maktadır. 1970 den sonra, bu-
gün de sürdürülen ve adına
"hızlı gelişim" denen sağlık-
sız büyümeyi de gözönüne alır-
sak, bunun anlamı şudur: TRT,
reklamlara tam olarak bağımlı
bir duruma getirilmiştir. Ni-
tekim bu özellik, TRT 1975
Yayın Programı'nda (11) "baş-
lıca yol ve araçlar"dan bi-
ri olarak

TRT'ye sağlam ve sürekli ge-
lir kaynakları sağlayabil-
mek için radyo ve televiz-
yon reklamcılığını geliştir-
mek.

söz edilmesinden de anlaşılabi-
lir, nitekim aynı kitapta (12)

Radyo reklamları TRT gelir-
lerinde önemli yeri olan bir
kaynaktır. Son yıllarda TV
reklamcılığının gelişmesi,
TV yayınlarının radyo ile

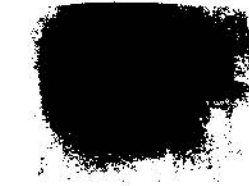
çakışması, radyo reklam ge-
lirle'riti'ih azalmasına yol
açmıştır. Bölgesel yayın i-
çinde bölgesel reklamlara
yer verilmektedir.

Kasım 1974 tarihinden itiba-
ren sabah reklam kuşağı açıl-
ması ve öğle kuşağının uza-
tılması yanında kuşak prog-
ramlar içine reklam spotu a-
lınması ile azalmaya başlayan
reklam gelirlerinin 1975 yılı
içinde yaklaşık olarak 20
milyon lira civarında artma-
sını sağlayacaktır.

denmektedir.

Bugün, bizde, TV'nin 30 saniye-
si 12500 TL'ya kiralanmaktadır.
ABD'de 30-60 saniyelik bir rek-
lam filminin hazırlanmasının
4 000-100 000 dolar, 60 sani-
yelik TV kirasının 80 000 do-
lar olduğunu (13) ve ülkede
toplam TV reklam kiralari yıl-
lık cirosunun 4,5 milyar dolar
olduğunu da burada belirtmek
isteriz. Radyo ya da televiz-
yon yayınlarının "halka dönük"
olup olmadığı, ya da en azın-
dan kimin yararına olduğu ko-
nusunun reklam yayınları hesa-
ba katılmaksızın, sanki söz
konusu yayınlar hiç reklam i-
çermiyormuşçasına tartışılma-
sı tümünden yanlıştır. Yayınlar,
her yönüyle ve reklamlarıyla,
bir bütündür. Radyo ve özel-
likle TV reklamlarının öteki
tür reklamlardan (gazete rek-
lamları vb.) önemli bir nite-
lik farkı vardır: Radyo ve TV
reklamları çok yoğun bir biçim-
de şartlayıcıdır (Burada bir-
çok ülkenin TV'de reklama izin
vermediğini belirtmek yerinde
olur: Dünyada TV yayını yapan
121 ülkeden ancak 46'sı reklam
yayınları yapmaktadır (14))
Bu şartlayıcı özellik, ABD ve
Japonya gibi en "azgın" kapi-
talist ülkelerde reklamların
niteliklerinin de aynı sığata
lâyük olmasına yol açmaktadır.
Örneğin ABD'de filmler en he-
yecanlı yerlerinde kesilerek
araya reklam sokulur (15), Ja-
ponya'da programları orasına
burasına seyircinin bilincini
değil bilinç ötesini uyaran
çok kısa süreli reklamlar ser-
piştirilir (Buna "subliminal-
bilinç ötesel" reklam deniyor
ki bu tür reklamlar ABD'de bi-
le yasaktır).

TRT radyoları ve özellikle te-
levizyonu, öteki yayınlarını
bir yana bile bıraksak, salt
reklamlarıyla kitlelerin şart-

lanmasında araç işlevi görmektedir. Yalın bir örnekle bu görüşümüzü belirginleştirelim: Moda olgusunun batı toplumunun tüketim ekonomisinin bir ögesi ve kitleleri gereksiz tüketime iten bir kurum olduğunu vurgulayan -diyelim- 20 dakikalık bir program yayınlayan televizyon, buna karşın tanrının günü bilinen "Moda Vakkodur... Beymenle farkedilirsiniz... t.G.S. ..." reklamlarını yayınlıyorsa; yayınlarla ilgili tartışmalarda sözünü ettiğimiz 20 dakikalık programın yeri olamaz. Televizyonun ülke yüzeyine yayılması çabalarını, "şu kadar milyon seyirciye eriştik" demeçlerini, köylere "törenle" TV alıcıları hediye edilmesini, bu açıdan incelemek, eleştirmek gerekir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Karşımızda iki olgu var: Tüketim endüstrisinin palazlanıp pazar genişletme sorunuyla karşılaşması ve ülkenin elçabukluğuyla radyo-TV istasyonlarıyla örülürvermesi. Bu iki olgunun tam aynı zamanda ortaya çıkması raslantı değildir. Bütün geri kalmış ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de radyo ve TV, tüketim ekonomisine hizmet etmek için planlanmış, örgütlenmiş ve geliştirilmiştir.

Gelişmiş kapitalist ülkelerde reklamlılıkta "orman yasaları" yerini giderek daha "ince" yöntemlere bırakmıştır. Kurallar da buna göre saptanır, haksız rekabet ya da tüketici yanıltılması konuları üzerinde durulur. Türkiye'de ise isteyenin istediği gibi at oynattığı bir ortam vardır ve TRT, bu ortamda tüketici yanıltılmasının da aracı olmaktadır. Bankaların "yılbaşı çekilişine üç gün kaldı" türünden, mevcut olmayan "yılbaşı çekilişlerine ilişkin reklamları bu türün yalnızca bir örneğidir.

KÜLTÜR ve EĞİTİM AÇISINDAN TELEVİZYON

Televizyon, her ülkede, "ortalama zevk-ortalama'zekâ" denen şeye hitap eder. Bu nedenle de programlar genellikle çocuksu düzeyde (16) kalır. Önemsiz, yalın, düşünceyi zorlamayan yayınlardır ekranda çoğu kez izlenen. Bu yüzden televizyon düşünmeyi durdurur; kişiyi pasifleşmeye, edilgenleşmeye

iter; yaratıcılığı yok eder. Haldun Taner televizyon için "Tembel işi, pasif bir oyalandı. Kafa yormak yok, seçim yapmak yok" diyor (17).

Televizyonun bir başka özelliği, insanı kendine, çevresine, ailesine yabancılaştırması (16). Pek çok aile saatler boyu birbirleriyle bir çift söz konuşmadan "sihirli kutunun" önüne çakılırlar. TV yayınlarının sabah 5.30 dan gece 01.00 e kadar sürdüğü Japonya'da bir kentin belediyesi, geçtiğimiz yıl, hükümetten televizyonda her akşam yarım saatlik tam sükütle geçecek bir bölümü -ücretini ödeyerek- sağlamasını, böylece de aile bireylerinin birbirleriyle konuşabilmelerine olanak sağlanmasını istemişti (18).

Televizyon, çalışan insanın boş zamanını bütünüyle işgal etmektedir (Nitekim Hürriyet Gazetesinin 91725 kişi üzerinde yaptığı anketten (19) anlaşıldığına göre TV seyircilerinin % 100'e çok yakın" bir bölümü televizyonlarını yayın başlar başlamaz açmakta ve yayın bitince kapatmaktadırlar). Bu da insanların bilgi-beceri edinme, kitap okuma, tiyatro izleme gibi alışkanlıklarını ortadan kaldırmaktadır (20). H.Taner bu konuda şöyle diyor (21):

Yayımcılar TV'nin kitap satışlarını iyiden iyiye azalttığından yakınıyorlar... Salt görüntüye yönelik algı daha doğal, daha ilkel bir algı şeklindedir. Alfabe harfleri, dolayısıyla yazı ve matbaacılık, insanoğluna yeni bir algı şekli getirmiş, bir çeşit simge olan yazı aracısıyla seslenip onun algı skalasını geliştirmiştir. İşte TV bir bakıma, insanların yine ilkel ve doğal algılara döndürmektedir.

Televizyon yayınlarının tiyatrolar üzerindeki olumsuz etkilerini ise burada ayrıntılarıyla vermeye gerek görmüyoruz.

Televizyon insanlarda yüz ve vücut güzelliğini, giyim kuşamı, gösterişi daha önemli görme alışkanlığı aşılır. Bu özelliği TV köşesi "eleştirmen"lerinin yönettiği sütunlardan kolayca izlemek mümkündür. Falanca spikerin yeni saç biçimi, filanca spikerin güzel

kravatı, ya da "Yasin'in Sakalı" ciddi ciddi tartışılma konusu yapılabilmektedir (22).

Televizyonun tüketim ekonomisinin pompalayıcısı görevine yukarıda değinmiştik. Burada, televizyonun, bu görevi yalnızca reklamları aracılığıyla değil yayınlarının tümüyle yerine getirdiğini belirtelim. Televizyon programları bu görevi çeşitli görüntüler aracılığıyla kitlelerde "satin alma" güdüsü uyandırarak ya da kamçılıyarak üstlenmektedir.

Televizyon açık-saçık ya da vurdu-kırdılı filmler aracılığıyla toplumda bunalmaları ya da şiddeti körükler. Ülkemizde henüz, bazı batı ülkelerinde yapılan TV filmlerinde cınayet, intihar, dövme, tabanca-tüfek-bıçak gösterme gibi olayların ayrıntılı sa-yımları" yapılmamakta, bunun için sayı vermek olanaklı değil. Ancak "şiddet" in Türk televizyonunda işlenen ana temalardan biri olduğu rahatlıkla söylenebilir (Bir "Görevimiz Tehlike" filminde işkence'nin meşru ve geçerli bir yol olduğunun vurgulanarak işlendiğini hatırlatalım). Sonuçta özellikle çocuklardan ve gençlerden başlayarak şiddet toplumda yaygın kazanacaktır. Saatlerce vurdu-kırdılı film gösteren bir televizyonun (Görevimiz Tehlike, Uzay Yolu, Kaçak gibi dizi filmleri; gangster, savaş, "polisye" filmlerini hatırlayalım). Oluşturduğu zararın yanında şiddetin kötülükleri üstüne (isterse yüzlerce olsun) eğitici (!) program hiç kalmaya mahkumdur.

Televizyon gelişmiş ülkeler kültürünün az gelişmiş ülkelere aktarılmasında en önemli araçtır. Kültür aktarımı birkaç yönden gerçekleştirilmektedir. Bir kez az gelişmiş ülkeler televizyonları programlarını Amerikan, İngiliz, Alman, ... filmleriyle doldurmak zorundadırlar (23-24), hele TRT TV'si gibi eldeki olanakların sınırlı olduğunu bile bile yayın saatlerini hızla arttıran televizyonlar için. Burada Etyopya'lı bir TV yöneticisinin şu cümlesini verelim (25): "Bir saatlik bir Bonanza filmi 75 dolara sağlayabiliyorsanız ve kendiniz bir saatlik programı bunun 10

katı maliyetle gerçekleştirilebiliyorsanız Amerikan pazarına muhtaçsınız demektir". Örneğin ABD kökenli filmler, topluma, sürekli olarak -bu amaçla hazırlanmış olsun olmasın- Amerikan yaşama biçimini, kültür değerlerini aşılar (26). Kültür emperyalizminin günümüzdeki bu en önemli olgusu, TRT televizyonunda her gün sürekli izlenebilir. Haber programlarında da durum aynıdır. "Televizyon haberciliğinin en önemli çekiciliği görüntüdür, bizim televizyonda bu dış haberlerde görülür. Nedenine gelince bu filmleri sıcağı sıcağına uluslararası ajanslardan alırlar. Bize de Başbakanların, parti liderlerinin ve Bakanların bir binaya girerken çıkarken verdikleri demeçleri seyretmek düşer. Öte yandan en uzak bir ülkede yıkılan üç katlı bir binayı, ya da filan hayvanat bahçesindeki doğuran aslanı yavrusuyla görürüz de yurdumuzda neler olur biter bilmeyiz" (27). Eski Genel Müdür Musa Öğün yeni ismarlanan dizi filmleri öğrenerek açıkladığı basın toplantısında, çocuk saatleri için 85 karton film ismarlandığını da belirtmişti (28). Bu karton filmlerin yayınlanırken Türkçeleştirilmeye bile gerek duyulmadığını hatırlatalım. Yabancı yayınların seyredilmesini önlemek için özellikle sınır bölgelerine TV götürmeye çalışıldığını her fırsatta belirten TRT'nin işlevi daha iyi belirginleşmektedir: Kalkı yabancı kültür verilecektir, ama TRT'nin uygun gördüğü, amaçladığı yabancı kültür.

Yabancı kültürün topluma aşılması yöntemleri bu kadarla kalmaz. Yabancı kültürün bir de ülkenin yoz burjuva kültüründeki bileşenleri aracılığıyla hergün topluma bilinçli bir biçimde aktarılması olgusu vardır. Bir İstanbul Festivalinin TV ekranlarını nasıl günlerce işgal ettiğini hepimiz hatırlıyoruz. Başka bir örnek de Eurovision şarkı yarışmasıdır. Yoz kültürün yaygınlaştırılması yolundaki TRT'den doğal olarak beklenebilecek bu girişimi 12 Mart öncesi TRT'sinin atılımı olan TRT Bilim ve Sanat Ödülleriyle karşılaştırmak, TRT'nin o günlerden bu günlere nereye getirildiğini görmek bakımından yararlı olacaktır. TRT'nin, varlık nedeni

ticaret olan, tüketim ekonomisinin plak-diskotek-kulüp zinciri içinde gelişen yoz müzik endüstrisi alanında giriştiği bu son yarışma, daha şimdiden fiyasko ile sonuçlanmıştır. Şu sözlere bakınız: "0 gün çekimden sonra Körfez Lokantasına yemeğe gittik. Masada Nilüfer, . . . plak prodüktörü Nino Varon, ben ve nişanlım vardık. Bir süre sonra Cahit Oben kalktı, sinirli bir şekilde dışarı çıktı... Deniyor ki falanca şirket adı geçen şarkıcının birinci olması için 250 bin lira ayırmış..."(29). "Şayet parça 1975 Eurovision Şarkı Yarışmasını kazanırsa, bandın üzerine Fransızca söz yazılıp, besteci Nino Varon Uluslararası Müzik Telif Hakları Bürosu'na kaydolacaktı" (30,31). Radyolarda "Türk hafif müziği" adı altında yapılan yayınların plak şirketleriyle "ilişkileri" ötedenberi bu işlerle ilgili çevrelerde söylenti olarak doluşmaktadır.

TRT bilindiği gibi Polis ve Meteoroloji Radyolarından yakınıp durur. "Bunlar halkımızın genel müzik eğilimini piyasa ve dolmuş müziği denilen yabancı etkiler taşıyan yeni tür dejenere bir müziğin şartlayıcı nitelikte sakıncalı yayınlar yapmaktadır. Bu yayınlar 3222 ve 359 sayılı Kanunlara aykırı olarak yürütülmektedir. Kanuni sakıncaların yanı sıra, dinleyicimizin müzik zevkini ve seviyesini düşürmekte ve dolayısıyla TRT'nin müzik politikasını yanlış göstererek dinleyiciyi öz müziğinden soğutmaktadır. Bu halin önlenmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır"(32) Bu görüşlerin tümüne katılıyoruz. Ancak gözden kaçan (ya da saklanan) çok önemli birkaç noktayı belirtmekte yarar görüyoruz. Bir kez dolmuş müziği denen bu müzik türü kendiliğinden oluşmamıştır, TRT'nin 30 yıllık aşkın çarpık yayın politikasının sonucu olarak oluşmuştur, tümüyle bir toplumu yabancı kültürün boyunduruğuna almayı amaçlayan bilinçli, ısrarlı bir yayın politikasının sonucu olarak oluşmuştur. Bu politikanın etkileri iki yönde gelişmiştir: "Diskotek gençliği" denen burjuva ve büyük bürokrat kesimin yoz gençliğinin müzik kültürü ve gecekondulaşma süreci içinde kendi öz kültüründen uzaklaşan ve bunun yerine TRT'nin aşılarmaya çalıştığı batı burju-

va kültürünü kabul etmeyen kesimin müzik kültürü. TRT, şimdiye kadar bu iki yoz kültürden birincisini ısrarla yaymaya çalışmış, ikincisine şiddetle karşı çıkmıştı. Son bir yıldır TRT nin politikasında değişme var: Şimdi TRT her iki yozlaşma akımının da temsilcisi olmak yolunda. Kesinlikle yasalara aykırı Polis ve Meteoroloji radyolarına rekabet etmeye çalışıyor artık TRT. Gencebay ve benzerlerinin TV ekranlarına çıkarılması bir yana, Avrupadaki işçilerimiz için yayınlanan TRT kısa dalga programlarında "dolmuş müziği"ne yaygın olarak yer verilmektedir (33). TRT bir yandan da öteki tür yoz müziği ("aranjman" tipi müziği) toplumun çeşitli tabakalarına yaymanın gayretini içindedir. Bu tip müziği "40 yıldır batı müziğini ülkeye sokmaya çalışıyoruz, başaramadık, şimdi bunu aranjmanlarla sağlayalım" mantığıyla savunan "kültür ideologlarına da sahiptir (34). Bu tür müziğin bir uçtan kırsal kesime seslenen programlarına ("Günaydın" gibi) bile sokulmaya başlandığı görülmektedir. Alman WDR radyosunun Almanya'da ki Türk işçilerine seslenen yayınlarındaki TRT'den gitme müzik programları bile bu bilinçli sızmadan nasibini almaktadır:

Müzik söz programlarının, haberlerin veya röportajların arasına serpiştirilerek yayın monoton olmaktan çıkarılmak istenmektedir. Ancak, programın sinyalinin "yine bir gül-nihal" adlı parçanın aranje edilmiş şekli oluşu tenkitlere yol açtığı gibi programın genel havasına da uygun düşmemektedir. Zira bu servis gibi yayın yapan İtalyan ve Yugoslavlar sinyallerini kendi halk şarkılarından almışlardır. Bir günlük yayında 2 türkü, 1 şarkı, 2 aranjman veya 1 türkü, 2 şarkı, 2 aranjman çalınmaktadır. Bu da buradaki dinleyicilerin, özellikle işçilerin yoğun protestosuna yol açmaktadır. İşçiler aranjmanları sevmekte, buna mukabil türkü çalınmasını istemektedirler(35).

Televizyonda yer alan bazı "gençlik" programlarında orta öğrenim çağındaki gençlerin bir diskotek atmosferi içinde kamera karşısında salındırılmalarını da TRT yöneticilerinin kültür anlayışına

somut bir örnek olarak verebiliriz. Televizyonun eğitimdeki durumu üzerinde TV Eğitimin Müdürü Sayın Ertan Somunkıran aynen şöyle diyor: "Ortada" bir terslik var. Televizyon öncelikle eğitilmesi gereken kesime gitmiyor" (36). Son bir yılda birden bire artan maç nakli yayınlarını da TRT televizyonunun eğitici (!) işlevi çerçevesinde düşünebiliriz. Geri bırakılmış ülkelerde radyo ve televizyonun eğitimdeki yeri konusunu değerli bilim adamı Unsal Os-kay'ın görüşlerini aktararak kapatmak istiyoruz (37):

Az gelişmiş ülkelerde toplumsal gelişme alanında, hatta eğitim alanında bile radyo ve televizyondan yararlanma konusunda bilimsel bir görüşe varabilmek, ya da tutarlı bir yayın politikası saptayabilmek için, az gelişmiş ülkelerde "gelişmemişlik" ya da daha doğrusu "gelişememe" koşullarının doğru değerlendirilmesi gerekmektedir.

Böyle bir değerlendirmede ise, "az gelişmişlik" sorununu sadece tüketimde, giyimde ve günlük hayatın bazı pratiklerinde yüzeysel bir "Batılılaşma" sorunu olarak ele alınmayıp, birbirinden çok ayrı bakış açıları olan iki bilim adamının belirttiği gibi, *siyasal ve sosyal bir yapı sorunu olarak* ele alınması çok önemli bir önkoşul teşkil etmektedir (38,39).

Az gelişmiş ülkeler için, böyle bir değerlendirmenin dışındaki değerlendirmelerin gerçekçi olmayacağını; az gelişmiş ülkelerde yapısal değişimleri öngörmeden kültürel yenileşme olabileceğini ve bunun topluma bir yarar sağlayabileceğini ileri süren bu tür değerlendirmelerin "açlık" sorununu bile çözümlenmekten uzak, aldatıcı ve oyalayıcı yüzeysel yenileşme programlarından öteye işler yapamaya çağını anlamak için, Batı'nın bu konuda özel bir önem vererek desteklenmeye çalıştığı Hindistan'daki uygulamaya bakmak dahi yetecektir (40).

"Toplum kalkınması", "kültür değişimi" ve "yenileşme" konularında çeşitli Batılı bilim adamlarının ve uzmanlarının da katıldığı sayısız denecek kadar çok çalışmaların

yapıldığı ve FAO ve UNESCO gibi uluslararası kuruluşlarca bu alanda en ileri örnek olarak gösterilen bu ülkede, iktidar partisi olan Kongre Partisinin ve bu partinin gelişme politikasının cesaretsiz ve aldatıcı bir değerlendirmeye dayanması nedeniyle, beslenme sorunu bile her geçen gün daha da kötüye gitmektedir.

Hindistan halkının bu yanlış ve aldatıcı gelişme modelini savunanlar, Hindistan'ın Batılı kalması için gerekli görülen bugünkü temel yapı özelliklerinin bu ülkenin bugünkünden üç kat daha fazla yatırım yapabilmesini önlediğini görmek ve göstermek istemekte; "Batılı" modelinin dışında bir model arayışları *ethnocentric* eğilim beslemekle suçlanmaktadır. Aslında ise, gerçekten *ethnocentric* olan, "Batılılaşmayı" bile Batının tekelinde tutmak isteyen bu Batılı "sözde" bilim adamlarıdır. Bugün, az gelişmiş ülkelerin kapitalist yoldan gelişmelerini; yani sınılaşmalarını isteyenler bile, bu işin Batılılarla ve onların tavsiyeleriyle değil, kendi ülkelerinin kaynaklarıyla, kendi "elleri" ve gözleleriyle" ve bu sözde "Batılılaşma" telkinlerine rağmen yapılabileceğini anlamak gerçeği ile karşı karşıyadırlar. Türkiye'de radyo ve televizyondan ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma alanında yararlanma konusuyla ilgilenenlerin, ellerindeki bu iki aracın "büyüsüne" kapılıp, az gelişmiş bir ülke olan Türkiye'de "gelişmişlik" sorununu ekonomik, toplumsal, kültürel ve ülkenin dış ilişkileri alanında önemli kökleri olduğunu gözden kaçırmamaları gerekmektedir.

Bunun nedeni ise, az gelişmiş bir ülke olan Türkiye'de radyo ve televizyondan ekonomik, toplumsal ve kültürel kalkınmada yararlanma olanağının, ülkede düzensiz, dengesiz ve dışa bağımlayıcı değil, fakat yenileşmek için girişilen değişimin bu üç alanını bütün bir değişim süreci boyunca biril-irine uyumlayan, destekleyen ve dengeli bir toplum yapısına yönelmiş "toplumsal gelişme" modelinin izlenmesine bağlı olmasıdır.

NOTLAR

1. *Unsal Oskay*, Toplumsal Ge- lişmede Radyo ve Televizyon, A.Ü.S.B.F. Basın Yayın Yük- sek Okulu Yayını, Ankara, 1971, s.13
2. *Turgut Özakman*, Radyo Not- ları, 1969, Ankara, s.7
3. *Turgut Özakman*, a.g.y. s.32
4. Televizyonun plana aykırı olarak birdenbire (ve bu yüzden teknik aksamalarla dolu olarak) ülke yüzeyine yayılmasında en önemli fak- tör, pazarı tıkanmaya başlı- yan tüketime dönük sanayi burjuvazinin pazarını geniş- letmek isteğidir. Nitekim özellikle Hürriyet gazete- sinin başı çektiği "özel te- levizyon istasyonları kurul- malıdır" kampanyası 12 Mart döneminde birden durdu: Dev- let televizyonu, genel ya- yın içeriğiyle, bol reklam programlarıyla onların kur- mayı tasarladıkları televiz- yon olmuştur çünkü.
5. *M.Tali Öngören*, "TRT Tele- vizyonunda Yasaklar", Elekt- rik Mühendisliği, Ocak 1975 (bu sayı)
6. "Başındaki c kaldırılıp so- nuna s eklenirse Engels ol- lur" diye, "Hindistan Cen- gelleri" deyimindeki "cen- gelleri" sözcüğünün yasak- landığını da ekleyiverelim.
7. "TRT'nin Yeni Niteliği", Elektrik Mühendisliği, Hazi- ran 1973, s.326
8. TRT Genel Müdürü İsmail Çem "TRT'nin özerkliğe ihtiyacı yoktur" diye buyu- ruyor, öyledir. Çünkü TRT' nin halkın gerçek çıkarları yönünde bir yayın amacı yok- tur ki özerkliğe ihtiyacı olsun.
9. *Yalçın Küçük*, "Halk Partisi- nin Sağı Solu", Cumhuriyet, 9 Ocak 1975
10. *Yılmaz Onay*, "Tiyatromuzun Sorunları", Köken, 7-8-9, s. 39
11. TRT 1975 Yayın Programı, Genel Müdür Program Yar- dımcılığı Yayınları 1, s. 13
12. a.g.y. s.32
13. Newsweek, 22 Nisan 1974, s. 34-35
14. a.g.y., s.34
15. TRT bu uygulamayı radyoda maç nakillerinde "denemek- tedir".
16. *E.Kamil Boyacı*, "Emperyalizm ve Kültür Açısından Türkiye' de Televizyon", Yansım, Sayı: 34, Ekim 1974, s.244
17. *Haldun Taner*, "Tiyatro, Ki- tap ve Televizyon", Milli- yet, 24 Kasım 1974
18. Newsweek, 22 Nisan 1974 s.20
19. Hürriyet, 2 Temmuz 1973
20. *E.Kamil Boyacı*, a.g.y.
21. *Haldun Taner*, a.g.y.
22. Tipik bir örnek için bkz. Barış Gazetesi, 12.12.1974
23. *Uygur Kocabaşoğlu*, "Türki- ye'de Televizyon Uygulaması Üzerine", Elektrik Mühendis- liği, Ocak 1975 (bu sayı)
24. "Trans Tel'in İçyüzü", Elekt- rik Mühendisliği, Haziran 1973, s.330
25. Newsweek, 22 Nisan 1974, s. 32
26. "Love Story" gibi çok siv- ri programların uyandırdığı tepki sayılmazsa, bu etki, özellikle toplumun üst ke- simlerince özümleir.
27. *Metin And*, "TRT tarafsız mı?", Yeni Ulus Gazetesi, 21.1.1975
28. *E.Kamil Boyacı*, a.g.y.
29. *İskender Salgırlı*, (TRT Euro- vision "sorumlusu"), Hey Dergisi, 15 Ocak 1975, s.10
30. *Nilüfer'in demeci*, Milliyet, 19.1.1975
31. Nino Varon ülkemizde faali- yet gösteren büyük bir plak şirketinde, Daniel Grünberg le ortaktır.
32. TRT Program Planlama İlke ve Amaçları, TRT yayını, (tarihsiz, önsözü Musa Ögün imzalı).
33. "TRT 1975 Yayın Programı" adlı belgede TRT 2 'den söz edilirken şöyle deniyor (s.17): "Türk Sanat Müzi- ğindeki yozlaştırıcı akım- ların sınırlandırılması göz- önünde tutulmuş ve bu amaç- la bu müziğin ancak ciddi örneklerine bu programlarda yer ayrılmıştır". Bu, yöne- ticilerin TRT 1'deki müzik yayınları için neyi amaçla- dıklarını belgeler.
34. *Faruk Güvenç*, "Türkü ama nasıl?", Özgür İnsan, S.1, s.62
35. *H.Yavuz Güven*, (TRT Eğitim Yayınları Şubesi Müdürü), "Westdeutscher Rundfunk'ta radyo-TV yayını idarecili- ği", Çeşitli Kaynaklarla Yurt Dışına Gönderilen Ele- manların Raporları, TRT Ya- yını, 1974
36. Barış Gazetesi, 18.1.1975. Bu görüşü DPT alt komisyonu raporundaki "Televizyon eği- timindeki fırsat eşitsizli- ğini kaldıracaktır" görüşü- le karşılaştırmak ilginç ol- lur (bu rapor için bkz: "Planlama ve Televizyon", Elektrik Mühendisliği, Ocak 1975 (bu sayı)
37. *Unsal Oskay*, a.g.y. s.94-96
38. *B.Moore Jr.*, Social Origins of Dictatorship and Democ- racy, Lord and Peasant in the Making of the Modern World, Boston, Beacon Press, 1967, s.180
39. *Paul A.Baran*, The Political Economy of Growth, s.20-21
40. Batılı çevrelerde bunun en yaygın örneği Dünya Besin ve Tarım Birliği'nin (FAO) bu konudaki değerlendirmesi ve uygulama politikasıdır. 1966 Tokyo Tarım Seminerinde FAO şu kararları almıştır:(a) Üye ülkelerdeki radyo idareleri çiftçi ve balıkçılar için hergün on dakikalık yayın ya- pacak; (b) üyeler tarım, ba- lıkçılık ve orman ürünlerinin pazarlanması konularında haber yayını yapacak; (c) köylerde- ki gençler 4-K Klüpleri için- de köy kalkınmasına yöneltiler- cek; geliri düşük, ulaşım ola- nakları az olan ülkelerde köy- lük yerlerdeki halka ulaşabil- mekte ve onları etkilemekte "fen iyi araç" olan radyodan ya- rarlanılacak; (d) radyo yayın- larının etkinliğini artırmak için, gelenekçi toplumlarda "toplu dinlemeye geçilecek..."

UNESCO ise, Hindistan'da Radyo Tarım Forumu programları ile toplumu "kalkındırmak" için ça- lışmalara yardım etmekte; bu çalışmalarda radyolardan özel programlar yayınlanmakta, bu programlar köylülere toplu halde dinletilmekte, program- ların sonunda grup tartışma- ları yapılmakta... uygulamaya geçilmekte... eğitim kursları görmüş "köy ileri gelenleri" "forum" yöneticisi olarak kul- lanılmaktadırlar.

Batılıların, özellikle Ameri- ka'nın, Çin denemesi karşısında büyük önem verdiği Hindistan bugün daha radikal bir, değişim modeli aramaktadır.